

Sygn. akt I ACa 329/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 września 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Lublinie, I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący - Sędzia	SA Jolanta Terlecka
Sędzia:	SO del. Grzegorz Wójtowicz (spr.)
Sędzia:	SA Danuta Mietlicka
Protokolant	st.sekr.sądowy Dorota Kabala

po rozpoznaniu w dniu 12 września 2013 r. w Lublinie na rozprawie

sprawy z powództwa Syndyka masy upadłości (...) Spółki Akcyjnej w upadłości likwidacyjnej w W.

przeciwko Powiatowi (...) i Gminie T.

o ukształtowanie stosunku prawnego

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Zamościu

z dnia 26 lutego 2013 r., sygn. akt I C 804/12

oddala apelację.

Sygn. akt I ACa 329/13

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 26 lutego 2013 roku Sąd Okręgowy w Zamościu oddalił powództwo (...) S.A. w W. skierowane przeciwko Powiatowi T. o oznaczenie wysokości świadczenia, umorzył postępowanie wobec Gminy T., zasądził od (...) S.A. w W. na rzecz Powiatu T. kwotę 3.600 złotych tytułem zwrotu kosztów procesu.

Podstawę rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia:

W dniu 11 lutego 2011 roku (...) S.A. z siedzibą w W. zawarł z Zespołem Szkół Nr (...) w T., jako jednostką budżetową Powiatu (...), umowę nr (...), której przedmiotem była „Budowa Powiatowego (...) Centrum (...) w T.". Umowa została zawarta w wyniku wyboru najkorzystniejszej oferty w ramach postępowania o zamówienie publiczne w trybie przetargu nieograniczonego. W (...) tejsze umowy strony ustaliły wynagrodzenie ryczałtowe, które obejmowało wszystkie koszty związane z realizacją zadania, z uwzględnieniem wszystkich opłat i podatków w tym w szczególności między innymi należny podatek VAT. Wykonawca miał otrzymać wynagrodzenie ryczałtowe

w kwocie 15.996.418,51 zł brutto, tj. 13.111.818,45 zł netto i 2.884.600,06 zł tytułem 22% podatku VAT. Strony przewidziały, że zakazana jest zmiana postanowień zawartej umowy w stosunku do treści oferty, na podstawie, której dokonano wyboru wykonawcy. Zastrzeżono jednak, że możliwa jest zmiana umowy w razie wystąpienia pewnych szczególnych okoliczności, wymienionych w(...) umowy. Wśród tych szczególnych okoliczności wymieniono zmianę wysokości wynagrodzenia umownego w związku z nieprzewidzianymi okolicznościami, przy czym w przypadkach określonych ustalenie zmiany wysokości wynagrodzenia nastąpi według cen jednostkowych z kosztorysu ofertowego wykonawcy stanowiącego załącznik do umowy w zakresie niepowodującym zwiększenia wynagrodzenia wykonawcy określonego w niniejszej umowie oraz zmianę wysokości wynagrodzenia w związku ze zmianą wysokości podatku VAT w przypadku zmiany przepisów (tylko w przypadku zmniejszenia). Zmiana stawek podatku VAT i podwyższenie stawki podstawowej z 22% na 23% weszła w życie od 1 stycznia 2011 roku.

W ocenie Sądu Okręgowego roszczenie powoda nie zasługiwało na uwzględnienie. Dla możliwości skorzystania z reguły art. 357¹ k.c., na której oparto powództwo, istotne było, by strony nie były w stanie, przy zawieraniu umowy, przewidzieć nadzwyczajnej zmiany stosunków, a w szczególności ich skutków na łączący ich stosunek zobowiązaniowy. Na podstawie zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego Sąd Okręgowy uznał, iż brak jest podstaw do zastosowania tej klauzuli gdyż zmiana w wysokości stawki podstawowej podatku VAT nie była zaskakująca czy nieprzewidywalna dla stron w dacie zawierania umowy. Powód złożył swoją ofertę na realizację projektu (...) Powiatowego (...) Centrum (...) w T." w dniu 15 października 2010 roku. Wówczas stawka podstawowa podatku VAT wynosiła 22% i przy uwzględnieniu tej stawki powód przedstawił stosowny kosztorys do oferty. Zmiana wysokości podatku VAT nastąpiła ustawą z dnia 26 listopada 2010 roku o zmianie niektórych ustaw związanych z realizacją ustawy budżetowej. Ustawa ta dodała do przepisów ustawy z dnia 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług art. 146a, który przewidywał, że w okresie od dnia 1 stycznia 2011 roku do dnia 31 grudnia 2013 roku stawka podatku będzie wynosiła 23%. Plany dotyczące zmiany wysokości podstawowej stawki VAT były szeroko dyskutowane na forum publicznym, zatem musiały one również być znane powodowi w momencie składania oferty. Projekt ustawy nowelizującej wpłynął do Sejmu 30 września 2010 roku. Do czasu uchwalenia ustawy, czyli przez prawie dwa miesiące projekt podwyższenia stawki VAT na okres dwóch lat był poddawany dyskusji zarówno na forum Sejmu, jak i w środkach masowego przekazu, co uzasadnia przyjęcie, że powód powinien był o tym fakcie się dowiedzieć przed wysłaniem oferty, a już na pewno przed przystąpieniem do zawarcia umowy.

Wobec tego, iż powód jest podmiotem profesjonalnie zajmującym się wykonywaniem robót ogólnobudowlanych, to do oceny jego staranności przy zawieraniu umowy należało zastosować art. 355 § 2 k.c. Istotne jest to, że nowa stawka podatku VAT weszła w życie od 1 stycznia 2011 roku. Tymczasem strony zawarły umowę w dniu 11 lutego 2011 roku, czyli ponad miesiąc po tej zmianie. Wówczas powód nie zakwestionował wskazanego w treści umowy wysokości wynagrodzenia ryczałtowego ustalonego na podstawie złożonej oferty. Wynagrodzenie to (w ofercie) obejmowało podatek VAT wyliczony według stawki 22% i nie zostało przed zawarciem umowy skorygowane. Powód powinien był przewidzieć ewentualne niekorzystne dla niego skutki związane z podwyższeniem stawki podatku VAT w ramach zaferowanego wynagrodzenia, którego istotnym składnikiem jest podatek VAT.

W ocenie Sądu Okręgowego powód nie udowodnił, aby zostały spełnione przesłanki z art. 357¹ k.c. uprawniające do ingerencji w treść stosunku zobowiązaniowego. Powód nie wykazał, aby przed zawarciem umowy nie był w stanie przewidzieć zmiany wysokości podatku VAT i wpływu tej zmiany na wysokość wynagrodzenia i tym samym wywołania groźby rażącej straty dla powoda. Ponadto umowa została przez strony zrealizowana. W takiej sytuacji nie jest możliwe by Sąd zastosował klauzulę rebus sic stantibus do oceny skutków stosunku zobowiązaniowego.

Z uwagi na cofnięcie pozwu przeciwko Gminie T., Sąd Okręgowy umorzył postępowanie na podstawie art. 355 § 1 k.p.c.

Jako podstawę rozstrzygnięcia o kosztach Sąd Okręgowy wskazał art. 98 § 1 i 3 w związku z art. 99 k.p.c.

Apelację od powyższego wyroku w części oddalającej powództwo i zasadzającej koszty procesu złożył Syndyk Masy Upadłości (...) S.A. w upadłości likwidacyjnej zarzucając:

1. naruszenie przepisów prawa procesowego art. 233 § 1 k.p.c. poprzez przekroczenie granic zasady swobodnej oceny dowodów, co wyraziło się nieuwzględnieniem okoliczności wskazywanych przez stronę oraz wniosków wynikających z przedłożonych przez powoda dowodów, co skutkowało:

- nieuzasadnionym uznaniem, iż strony były w stanie przewidzieć zmianę stawek VAT oraz wpływ tego zdarzenia na łączący ich stosunek prawny,

- nieuzasadnionym uznaniem, iż zmiana stawki podatku VAT nie była zaskakująca czy nieprzewidywalna dla stron w momencie zawierania umowy,

2. naruszenie przepisów postępowania poprzez błąd w ustaleniach faktycznych sprawy, poprzez bezpodstawne ustalenie, iż brak pomiędzy stronami stosunku zobowiązaniowego, w sytuacji, gdy powództwo zostało złożone w czasie obowiązywania umowy, tj. w czasie obowiązywania rękojmi wynikającej z (...) umowy, jak również obowiązywania uprawnień z gwarancji bankowej określonych w (...) umowy, co bezpośrednio wynika z załączone do sprawy umowy, która nie była kwestionowana przez strony procesu.

3. naruszenie przepisów prawa materialnego art. 357¹ k.c. poprzez nieuzasadnione uznanie, iż nie zostały spełnione przesłanki do zastosowania tego przepisu, a w szczególności poprzez uznanie, iż:

- strony były w stanie przewidzieć zmianę stawek VAT oraz wpływ tego zdarzenia na łączący ich stosunek prawny,

- zmiana stawki podatku VAT nie była zaskakująca czy nieprzewidywalna dla stron w momencie zawierania umowy.

Skarżący wnosił o:

1. zmianę zaskarżonego wyroku i orzeczenie, co do istoty sprawy poprzez uwzględnienie powództwa w całości poprzez zasądzenie od pozwanego kwot dochodzonych w niniejszym postępowaniu.

2. w przypadku uznania, iż w I instancji nie doszło do rozpoznania istoty sprawy wnosząc o przekazanie sprawy od ponownego rozpoznania,

3. zasądzenie od Pozwanego na rzecz Powoda kosztów postępowania za obie instancje według norm przepisanych, z uwzględnieniem kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja jest bezzasadna i na uwzględnienie nie zasługuje.

Na wstępie należy podnieść, że za całkowicie nieuzasadniony należało uznać wniosek skarżącego o uchylenie zaskarżonego wyroku a co za tym idzie o przekazanie sprawy do ponownego jej rozpoznania Sądowi I instancji. Wniosek ten został zgłoszony wprawdzie, jako wniosek ewentualny jednakże, jako najdalej idący wymagał rozpoznania w pierwszej kolejności. Z przepisu art. 386 § 2 i 4 k.p.c. wynika, że uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji może nastąpić tylko w razie stwierdzenia nieważności postępowania, w razie nierozpoznania przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy, albo, gdy wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości. W ocenie Sądu Apelacyjnego w przedmiotowej sprawie nie zachodzi żadna ze wskazanych wyżej podstaw uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu. Postępowanie przed Sądem I instancji nie jest dotknięte nieważnością. Sąd ten rozpoznał istotę sprawy, analizując zasadność żądania pozwu z punktu widzenia okoliczności faktycznych przytoczonych, jako podstawa faktyczna pozwu oraz z punktu widzenia zarzutów podniesionych przez pozwanego w toku postępowania. Wydanie wyroku przez Sąd Apelacyjny nie wymaga również przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości.

Przystępując do rozstrzygnięcia poszczególnych zarzutów podniesionych w apelacji należy wskazać, że w pierwszej kolejności wymaga rozpoznanie zarzutu naruszenia przepisów procesowych, bowiem zarzut naruszenia prawa

materialnego może być właściwie oceniony jedynie na tle prawidłowo ustalonego stanu faktycznego. Zgodnie z przepisem art. 233 § 1 k.p.c. sąd ocenia wiarygodność i moc dowodów według własnego przekonania, na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału. Zasada swobodnej oceny dowodów w żadnym wypadku nie może oznaczać oceny dowolnej, naruszającej podstawowe zasady logiki i doświadczenia życiowego pomijającej dowody zgromadzone w danym postępowaniu, jednakże skuteczne podniesienie tego zarzutu wymaga wykazania, że określone fakty ustalone przez sąd nie wynikają z dowodów, na które sąd powołuje się bądź pozostają w sprzeczności z dowodami, które sąd w sposób sprzeczny z art. 233 § 1 k.p.c. uznał za niewiarygodne, bądź, że sąd oparł się na dowodach, które ocenił wadliwie za wiarygodne bądź przeprowadzonych w sposób nieprawidłowy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 2002 r., w sprawie I CKN 132/01, LEX nr 53144). Za ugruntowane w orzecznictwie i doktrynie przyjmuje się, że ramy swobodnej oceny dowodów muszą być określone wymaganiami prawa procesowego, doświadczenia życiowego, regułami logicznego myślenia oraz pewnego poziomu świadomości prawnej, według których sąd w sposób bezstronny, racjonalny i wszechstronny rozważa materiał dowodowy, jako całość, dokonuje wyboru określonych środków dowodowych i wążąc ich moc oraz wiarygodność odnosi je do pozostałego materiału dowodowego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 1999 r., w sprawie II UKN 685/98, OSNP 2000/17/655). Ponadto zarzut obrazy przepisu art. 233 § 1 k.p.c. nie może polegać jedynie na zaprezentowaniu własnych, korzystnych dla skarżącego ustaleń stanu faktycznego dokonanych na podstawie zgodnej z interesem skarżącego oceny materiału dowodowego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2002 r., w sprawie II CKN 572/99 LEX nr, 53136). Jeżeli z materiału dowodowego sąd wyprowadza wnioski logicznie poprawne i zgodne z doświadczeniem życiowym, to ocena sądu nie narusza reguł swobodnej oceny dowodów i musi się ostać, choćby w równym stopniu na podstawie tego materiału dowodowego dawały się wysnuć wnioski odmienne. Tylko w przypadku, gdy brak jest logiki w wiązaniu wniosków z zebranymi dowodami lub w przypadku, gdy wnioskowanie sądu wykracza poza schematy logiki formalnej albo wbrew zasadom doświadczenia życiowego, nie uwzględnia jednoznacznych praktycznych związków przyczynowo-skutkowych, to przeprowadzona przez sąd ocena dowodów może być skutecznie podważona (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 września 2002 r., w sprawie II CKN 817/00 LEX nr 56906). Same nawet bardzo poważne wątpliwości, co do trafności oceny dokonanej przez sąd pierwszej instancji, jeżeli tylko nie wykracza ona poza granice określone w art. 233 § 1 k.p.c. nie powinny stwarzać podstawy do zajęcia przez sąd drugiej instancji odmiennego stanowiska (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 1999 r., w sprawie III CZP 59/98, OSNC 1999/7-8/124).

Przedmiotowa apelacja tak wymaganych zarzutów nie przedstawiła i nie wykazuje, aby ocena dowodów w powyższym zakresie oraz oparte na niej wnioski były dotknięte powyższymi uchybieniami. Sąd Apelacyjny po analizie postępowania dowodowego przeprowadzonego przez Sąd I instancji nie doszukał się w przedmiotowej sprawie uchybień w zakresie oceny materiału dowodowego i w tej kwestii podziela ustalenia, że strony niniejszego postępowania były w stanie przewidzieć zmianę stawek VAT oraz wpływ tego zdarzenia na łączący ich stosunek prawny ponadto, że zmiana tej stawki nie była zaskakująca czy nieprzewidywalna dla stron w momencie zawierania umowy. Powód „P.” S.A. w W. zawarł z Powiatem T. przedmiotową umowę w dniu 11 lutego 2011 roku a więc już po zmianie stawki podatku VAT, która nastąpiła z dniem 1 stycznia 2011 roku. Zatem skarżący, jako podmiot gospodarczy, który w ramach prowadzonej działalności zobowiązany jest do odprowadzania właściwej wysokości podatku VAT, w momencie podpisywania umowy wiedział, że w polskim systemie podatkowym nastąpiła zmiana stawek tego podatku i w związku z tym jego wynagrodzenie po odjęciu podwyższonego podatku będzie niższe. Powoływanie się skarżącego na fakt, że łącząca go z pozwanym umowa została zawarta na podstawie przepisów prawa zamówień publicznych a w związku z tym ogłoszenie o przetargu zawierające projekt umowy sporządzony w oparciu o ówczasnie obowiązujące przepisy podatkowe opublikowane zostało w dniu 10 września 2010 roku – momencie, w którym nie było przesądzone czy i w jakim zakresie zostaną uchwalone przepisy zmieniające stawki VAT jest chybione. Istotnie rzeczona umowa została zawarta w trybie ustawy o zamówieniach publicznych, która reguluje, poprzez przepisy bezwzględnie obowiązujące, tryb i sposób udzielania zamówień publicznych, a zatem strony zawierając w tym trybie umowę są ograniczone w swobodzie kontraktowania w takim zakresie, w jakim to wynika z ustawy. Ograniczenia te dotyczą przede wszystkim trybu zawarcia umowy i wyboru wykonawcy, oraz dopuszczalności zmian umowy. Art. 144 ust. 1 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych zawiera zakaz dokonywania zmian postanowień umowy w stosunku do treści oferty na podstawie, której dokonano wyboru wykonawcy. Jest to zakaz bezwzględny, a jego naruszenie wywiera skutek nieważności zmiany umowy. Przepis ten dopuszcza jedynie dwa

wypadki wyłączenia zakazu - po pierwsze, gdy konieczność wprowadzenia zmian wynika z okoliczności, których nie można było przewidzieć w chwili zawarcia umowy, i po drugie, gdy zmiany są korzystne dla zamawiającego. Skoro zmiana wysokości podatku VAT nastąpiła przed zawarciem umowy, to brak jest podstaw do przyjęcia, że zaistniały przesłanki zarówno dopuszczalności zmiany umowy, jak i podwyższenia wynagrodzenia. Ponieważ zmianę uchwalono w okresie pomiędzy wszczęciem postępowania o udzielenie zamówienia publicznego a zawarciem umowy wykonawcy przysługiwały uprawnienia określone w art. 38 ust. 1 i 84 ust. 1 ustawy. Wykonawcę robót budowlanych powinien cechować profesjonalizm pozwalający na analizę warunków określonych w specyfikacji istotnych warunkach zamówienia, w tym także elementów cenotwórczych wynagrodzenia. Zaakceptowanie tych warunków bez podjęcia działań przewidzianych w ustawie, nie pozwala na czynienie zamawiającemu w toku realizacji umowy skutecznych zarzutów dotyczących warunków zamówienia.

Przechodząc natomiast do omówienia drugiego z zarzutu naruszenia przepisów postępowania należy stwierdzić, że w rozpoznawanej sprawie jest niesporne, że powód przyjął od pozwanej całe wynagrodzenie ustalone w umowie. Ani w pozwie ani w toku całego postępowania, nie wykazał, że przyjęcie to było obwarowane jakimkolwiek zastrzeżeniem pozwalającym na uznanie, iż nie doszło między stronami do właściwego wykonania zobowiązania. W tej sytuacji nie ma podstaw do stwierdzenia, że zobowiązanie to nie wygasło i w konsekwencji strony łączy stosunek zobowiązaniowy. Zawarte w umowie klauzule gwarancji bankowej i rękojmi, na które powołuje się skarżący, kreują jedynie określony stosunek zobowiązaniowy pod warunkiem wystąpienia określonego zdarzenia, z którym to zdarzeniem ustawa lub umowa łączy konkretne uprawnienie. Z tego punktu widzenia nie istnieje pomiędzy stronami umowy żaden stosunek zobowiązaniowy gdyż żadna, ze stron nie wystąpiła z roszczeniem wynikającym z gwarancji lub rękojmi. Zatem słuszne jest stanowisko Sądu Okręgowego, że charakter uprawnień, jakie przyznaje stronom stosunku zobowiązaniowego art. 357¹ k.c., wyraźnie wskazuje, że każda z nich może z nich skorzystać dopóki nie wygasł stosunek zobowiązaniowy je łączący. Jeżeli więc strona nie wystąpi z takim roszczeniem, w czasie, gdy istnieje jeszcze możliwość oznaczenia sposobu wykonania zobowiązania, wysokości świadczenia lub rozwiązania umowy, czyli wtedy, gdy trwa stosunek zobowiązaniowy, nie może później żądać zmiany wysokości świadczenia, skoro zostało ono już spełnione.

W ocenie Sądu Apelacyjnego nie jest w świetle powyższego także zasadny zarzut naruszenia przepisów prawa materialnego, na który skarżący powołał się we wniesionej apelacji. W szczególności ma to istotne znaczenie, gdy się zważy, że w orzecznictwie, które Sąd Apelacyjny podziela przyjmuje się, że zmiana stanu prawnego (w tym zasadnicza zmiana w zakresie stawek podatkowych w okresie trwania stosunku obligacyjnego) mają z reguły cechy zdarzenia nadzwyczajnego, o charakterze powszechnym, niezależnym od woli strony i nie mieszczą się w typowym ryzyku kontraktowym stron. Zmiana taka w zasadniczy sposób może wpływać na sytuację prawną stron, w tym np. na sytuację wykonawcy robót budowlanych w związku z cenotwórczym charakterem podatku VAT (wyrok SN z dnia 17 stycznia 2008 r., w sprawie III CSK 202/07, LEX nr 398491; por. także wyrok SN z dnia 6 grudnia 2006 r., w sprawie IV CSK 290/06, LEX nr 203285). Podobne stanowisko zaprezentowane zostało w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2007 r., gdzie wskazano, że zmiana stanu prawnego, jako zdarzenie zewnętrzne, niezależne od woli stron, jeżeli jest niemożliwa do przewidzenia przez nie w chwili zawarcia umowy (co do zakresu i kształtu przyjętych zmian), a wpływa istotnie na sytuację nie tylko dłużnika, ale i wierzyciela, powinna być traktowana jako nadzwyczajna zmiana stosunków w rozumieniu art. 357¹ k.c. W te ramy wpisuje się także zasadnicza, zaskakująca zmiana stawek podatkowych (wyrok SN z dnia 16 maja 2007 r., III CSK 452/06, LEX nr 334987). Powyższe okoliczności jednoznacznie wskazują, że jedynie zmiana stawki podatku VAT, jeśli była zaskakująca lub niemożliwa do przewidzenia przez strony w chwili zawarcia umowy może być traktowana, jako nadzwyczajna zmiana stosunków przewidziana w art. 357¹ k.c. W sprawie niniejszej taka sytuacja nie występuje. Bezsprzeczne pozostawało, że w dacie zawarcia umowy obowiązywała już nowa wysokość podatku a w momencie publikacji ogłoszenia o przetargu informacje i dyskusja nad planowanymi zmianami wysokości podstawowej stawki VAT były powszechnie znanym faktem. Dodatkowo już tylko należy nadmienić, że strony w § 13 ust. 2 pkt 5 rzeczonyj umowy zawarły postanowienia dotyczące zmiany wysokości wynagrodzenia w związku ze zmianą wysokości podatku VAT w przypadku zmiany przepisów, ale tylko w przypadku zmniejszenia.

Wobec powyższego na mocy art. 385 k.p.c. Sąd Apelacyjny orzekł jak w wyroku.

/SSA D. Mietlicka/ /SSA J. Terlecka/ /SSO /del/ G. Wójtowicz/